ЕКСПЕРТНИЙ ВИСНОВОК
акредитаційної експертизи підготовки бакалаврів
напряму підготовки 6.090101 «Агрономія»
галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво»
у Чернігівському національному технологічному університеті

Відповідно постанови Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 р. № 978 «Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах» та наказу Міністерства освіти і науки України від 23 листопада 2017 р. № 1291-А експертна комісія у складі:

Голова комісії: Демидась Григорій Ілліч, завідувач кафедри кормовиробництва, меліорації і метеорології Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор сільськогосподарських наук, професор;

Член комісії: Кудря Сергій Іванович, доцент кафедри землеробства імені О.М. Можейка Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, кандидат сільськогосподарських наук, доцент,

у період з 11 грудня по 13 грудня 2017 року розглянула подані матеріали та провела акредитаційну експертизу провадження освітньої діяльності у Чернігівському національному технологічному університеті, пов'язаної з підготовкою бакалаврів напряму підготовки 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво»

за такими напрямами:

– достовірність інформації, поданої до Міністерства освіти і науки України навчальним закладом разом із заявою щодо акредитації освітньої програми;

– фактичний стан кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення вищого навчального закладу та його відповідність установленим законодавством вимогам.

За результатами перевірки встановлено:

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Експертна комісія ознайомилась з оригіналами основних установчих документів у Чернігівському національному технологічному університеті.

Чернігівський національний технологічний університет (надалі – ЧНТУ, Університет) – вищий навчальний заклад, який здійснює підготовку молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів, магістрів і докторів філософії відповідно до ліцензії від 22.06.2017 р. Форма власності – державна. Ректор – Шкарлет Сергій Миколайович, доктор економічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України.

Діяльність ЧНТУ розпочалась із загальнотехнічного факультету Київського політехнічного інституту. З 01.09.1965 р. згідно з наказом Міністра вищої та середньої спе-

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

ціальної освіти УРСР організовано Чернігівський філіал Київського політехнічного інституту. Постановою КМУ від 10.09.1991 р. № 193 на базі Чернігівського філіалу Київського політехнічного інституту створено Чернігівський технологічний інститут. У 1994 р. навчальний заклад був акредитований за IV рівнем акредитації. Постановою КМУ від 29.07.1999 р. № 1372 утворено Чернігівський державний технологічний Університет на базі Чернігівського технологічного інституту. Згідно з наказами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 11.08.2011 р. № 970, № 971, від 28.11.2013 р. № 1639 та від 05.02.2014 р. №103 до Чернігівського державного технологічного університету шляхом реорганізації було приєднано Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, Чернігівський комерційний технікум, який функціонує в статусі Коледжу економіки і технологій, Чернігівський технікум транспорту та комп'ютерних технологій, який функціонує в статусі Коледжу транспорту та комп'ютерних технологій та Чернігівський державний інститут економіки і управління. Відповідно до Указу Президента України від 04.10.2013 р. № 544/2013 Чернігівському державному технологічному університету надано статус національного.

Статут ЧНТУ прийнятий конференцією трудового колективу 18.10.2013 р. (протокол №4) та затверджений наказом Міністерством освіти і науки України від 08.11.2013 р. № 1564. Нова редакція Статуту ЧНТУ погоджена конференцією трудового колективу 15.05.2015 р. (протокол № 4) та затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 30.06.2016 р. № 715.

Структура університету включає 5 навчально-наукових інститутів (далі – ННІ): ННІ технологій, ННІ будівництва, ННІ права і соціальних технологій, ННІ економіки, ННІ управління та адміністрування; 8 факультетів, центр перепідготовки та підвищення кваліфікації, 36 кафедр, серед яких 32 випускові, аспірантуру, докторантуру, науково-технічну бібліотеку, редакційно-видавничий відділ, відділ практики та сприяння працевлаштуванню, систему довузівської підготовки, підрозділи, що забезпечують навчально-виховний процес та наукову діяльність, адміністративні та господарські підрозділи, що забезпечують здійснення господарської діяльності університету та задоволення соціально-побутових потреб тощо та розвинену мережу госпрозрахункових підрозділів.

Значна увага приділяється розвитку та зміцненню міжнародних зв'язків. У 2016 р. укріплення та розширення міжнародної мережі партнерства залишалося одним з пріоритетних напрямків діяльності Чернігівського національного технологічного університету.

Загалом, станом на 2017 р. діє 67 угод про співпрацю з іноземними вищими навчальними закладами та 8 угод з іноземними організаціями та підприємствами з 29-ти країн світу. Основні напрями співпраці: проведення спільних наукових та навчальних заходів, спільні наукові видання і публікації, спільна участь у наукових проектах та дослідженнях, обмін навчальними матеріалами, розвиток мобільності студентів та викладацького складу.

Проводяться заходи та презентації в рамках освітніх програм ЄС та інших міжнародних програм. Зокрема, у 2017 р.:

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

- продовжувалося виконання проектів Темпус: «Набуття професійних і підприємницьких навичок за допомогою виховання підприємницького духу та консультації підприємців-початківців» - 544202-TEMPUS-1-2013-1-AT-TEMPUS-JPHES (BUSEEG-RU-UA); Модельно-орієнтований підхід та інтелектуальна система для еволюційного співробітництва академії та промисловості в сфері електронної та обчислювальної техніки (544497-TEMPUS-1-2013-1-UK-TEMPUS-JPHES);
- у рамках Програми ЕС Еразмус+ за напрямом КА1: Навчальна (академічна) мобільність запроваджено двосторонні обміни викладачами та студентами з Лодзьким технічним університетом (Польща) та Господарською академією ім. Д.А. Ценова (Болгарія);
- Чернігівський національний технологічний університет став 16-м вищим навчальним закладом України, який приєднався до реалізації проекту «Україна – Норвегія. Перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців та членів їх сімей в Україні»;
- згідно з договором про співробітництво між Чернігівським національним технологічним університетом та Інститутом др. Яна-Урбана Сандала (Норвегія), в ЧНТУ реалізовується проект «Школа соціального підприємництва». Протягом 2016 р. студенти, аспіранти та НПП ЧНТУ (загалом 60 осіб) пройшли англомовні курси з соціального підприємництва, інноваційного менеджменту та стратегічного менеджменту від норвезького професора д-р Ян-Урбан Сандала, засновника та керівника Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute. Чотири учасники Школи отримали гранти на наукове стажування в Норвегії. Для посилення наукової діяльності за напрямами "Соціальне підприємництво", "Інноваційний менеджмент", "Стратегічний менеджмент" відкрито Інформаційний Центр Школи соціального підприємництва Яна Урбана-Сандала, що сприятиме підвищенню якості наукових публікацій, участі в програмах та проектах за окресленими напрямами;
- у 2017 р. продовжувалася участь ЧНТУ в Програмі Балтійських університетів. У рамках програми 5 представників ЧНТУ, з них: 2 студенти, 1 аспірант та 2 НПП, взяли участь у міжнародних заходах програми (Students` Conference, Teachers` Conference, Students` Sail, Teachers` Sail, PhD Students` Training);
- у липні 2016 р. Університет долучився до програми «Активні громадяни» Британської Ради. Участь дає можливість написання освітньо-соціальних проектів та отримання грантів на їх реалізацію. Реалізація програми також включає зміну підходів до викладання, впровадження в освітній процес елементів неформального навчання, що підвищує якість освіти.

Реалізації існуючих освітніх міжнародних програм та започаткування нових в ЧНТУ сприяють спеціально створені відокремлені підрозділи: Інформаційний Центр ЄС ЧНТУ, Центр міжнародної атестації та академічної мобільності «Британська кафедра», Центр Українсько-Польської освіти.

У 2017 році продовжилася реалізація Угоди про практики за обміном з Лодзьким технічним Університетом. Так 10 студентів ЧНТУ відвідали Лодзь для проходження літніх практичних занять та 10 студентів з Польщі прибули до ЧНТУ відповідно. За підтримки Британської Ради та Німецької служби академічних обмінів (DAAD) університет долучається до реалізації національного проекту з розвитку внутрішньої студентсь-

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

кої мобільності. Укладено Угоду про започаткування програми «Аспірантура з подвійним керівництвом» з Талліннським технологічним університетом.

Система управління якістю освітньої діяльності університету за програмами освітньо-кваліфікаційних рівней «молодший спеціаліст» і «спеціаліст» та освітніх ступенів «бакалавр» і «магістр» сертифікована за ДСТУ ISO 9001:2009 (ISO 9001:2008).

Навчання в Університеті ведеться за 14 спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший бакалавр», 29 спеціальностями освітнього ступеня «бакалавр», 24 спеціальностями освітнього ступеня «магістр» та 13 спеціальностями першого наукового ступеня «доктор філософії».

Високий рівень навчальної, методичної та науково-дослідної роботи забезпечується високопрофесійним науково-педагогічним складом університету. В університеті працює 404 викладача, з них 50 докторів наук, 38 професорів, 246 кандидатів наук, 183 доцента, серед них 2 Заслужених працівника освіти України, 2 Заслужених діяча науки і техніки України, 3 Заслужених економіста України, 1 Народний архітектор України, 1 Заслужений будівельник України, 1 Почесний землевпорядник України, 2 Лауреата державної премії України в галузі науки і техніки, 1 Лауреат державної премії України в галузі архітектури, 1 Лауреат Державної премії СРСР, 1 Лауреат міжнародного відкритого рейтингу «Золота Фортуна», 1 Лауреат премії КМУ України, 1 Лауреат премії Верховної Ради України, 5 академіків та 9 членів-кореспондентів галузевих академій України.

ЧНТУ внесено до Державного реєстру вищих навчальних закладів України (довідка № 26-Д-158 від 22.02.2008 р.), Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України (довідка АА № 866365), Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємств (виписка АВ № 106108).

Показники діяльності університету наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Загальна характеристика ЧНТУ

№ з/п	Показники діяльності	Кількісні параметри
1.	Ліцензований обсяг вищого навчального закладу (осіб)	6533
	у т.ч. за освітніми ступенями:	
	– молодший спеціаліст (осіб)	1002
	– бакалавр (осіб)	3511
	– магістр (осіб)	1895
	– доктор філософії (осіб)	125
2.	Кількість студентів, разом:	8581
	у т. ч. за формами навчання:	
	– денна (осіб)	6316
	– заочна (осіб)	2265
3.	Кількість навчальних груп (одиниць)	453
4.	Кількість спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців (одиниць):	80

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

	Продовження таблиці 1	
	у т. ч. за освітніми ступенями:	
	– молодшого спеціаліста (одиниць)	14
	– бакалавра (одиниць)	29
	– магістра (одиниць)	24
	– доктора філософії (одиниць)	13
5.	Кількість кафедр (циклових предметних комісій), (одиниць):	36
	з них випускових (одиниць):	32
6.	Кількість факультетів (відділень), (одиниць):	8
7.	Загальні навчальні площі будівель (кв. м.)	83204,6
	з них:	
	– власні (кв.м)	83156,6
	– орендовані (кв.м)	47,4
8.	Навчальні площі, які здаються навчальним закладом в оренду (кв. м.)	5729,16

Висновок: експертна комісія констатує, що оригінали установчих та реєстраційних документів, матеріали акредитаційного самоаналізу щодо акредитації підготовки бакалаврів напряму 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво» у Чернігівському національному технологічному університеті відповідають Ліцензійним умовам надання освітніх послуг та Державним вимогам до акредитації.

2. КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ 6.090101 «АГРОНОМІЯ» ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 0901 «СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО І ЛІСНИЦТВО»

Освітній процес забезпечений висококваліфікованими кадрами відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України.

Підготовку бакалаврів із напряму 6.090101 «Агрономія» забезпечують висококваліфіковані науково-педагогічні кадри 13-ти кафедр університету загальною чисельністю 23 особи. Всі викладачі є спеціалістами за профілем дисциплін, які вони викладають. Із загальної чисельності науково-педагогічного складу, який обслуговує спеціальність: докторів наук, професорів – 3 особи (13 %); кандидатів наук, доцентів – 19 осіб (82,6 %). Вчені звання і ступені мають 95,7 % науково-педагогічного складу. Загальна чисельність штатних науково-педагогічних працівників з науковими ступенями та вченими званнями, які проводять лекції з навчальних дисциплін, становить 84,6%, з них докторів, професорів – 16,9 %. Кількість НПП, які проводять лекції з навчальних дисциплін, що забезпечують формування професійних компетентностей, і є визнаними професіоналами з досвідом практичної роботи за фахом,становить 88,5%.

Випусковою кафедрою для фахівців напряму 6.090101 «Агрономія» є кафедра аграрних технологій.

Становлення та розвиток кафедри аграрних технологій почалося в 1995 році відкриттям спеціалізації «Аграрний менеджмент», що стало імпульсом для розвитку аграрного факультету. У 2011 р. аграрний факультет реорганізовано в факультет природокористування і туризму. З березня 2015 року кафедра в складі факультету життєдіяль-

ності, природокористування і туризму ЧНТУ. В своїй діяльності кафедра керується сучасними вимогами до змісту освіти та рівня компетентності майбутнього фахівця.

На кафедрі працює 7 викладачів, з них на постійній основі працює 5 осіб. Середній вік науково-педагогічного складу становить 45 років. Питома вага викладачів кафедри, які мають вчені ступені і звання складає 57,1%, у тому числі: докторів наук, професорів – 14,3%, кандидатів наук, доцентів – 42,9%. Кваліфікація всіх викладачів відповідає профілю дисциплін, які вони викладають.

Весь науково-педагогічний склад кафедри охоплений різноманітними формами підвищення кваліфікації. Це – навчання в аспірантурі, стажування у навчальних закладах вищої освіти, відповідних наукових установах та організаціях, участь у роботі міжнародних науково-технічних конференцій, семінарів тощо.

Всі викладачі кафедри мають індивідуальні плани, плани стажування і підвищення кваліфікації й протягом останніх років пройшли підвищення кваліфікації (стажування) у вищих навчальних закладах, відповідних наукових установах та організаціях згідно з планом і мають відповідні документи.

На кафедрі проводиться значна робота щодо подальшого розвитку наукової та науково-виробничої діяльності. Так, у 2012 р. Селінний М.М. захистив кандидатську дисертацію за спеціальністю 08.00.03 – «Економіка та управління національним господарством», тема дисертації: «Функціонування і регулювання ринку цукру в Україні», Круподеря Ю.О. в 2016 р. захистила кандидатську дисертацію за спеціальністю 06.01.04 - агрохімія, тема дисертації: «Діагностика та заходи поліпшення сіркового живлення пшениці озимої на чорноземах Лівобережного Лісостепу України», в даний час в аспірантурі навчаються аспіранти Британ Т.Ю. та Пархоменко М.М.

Викладачі кафедри працюють над такими науковими темами:

- Використання золи ТЕЦ м. Чернігова як мінерального добрива та меліоранта для кислих дерново-підзолистих ґрунтів;
- Органічне землеробство як система вирощування екологічно чистої продукції.

Науково-педагогічні працівники кафедри є авторами наступних праць:

1. Канівець В. І. Процеси ґрунтотворення в буроземно-лісовій зоні і класифікація буроземів. – Монографічна збірка наукових праць. – Чернігів: ЧДІЕіУ, 2012. – 248 с.

2. Програма виробничої практики до написання звіту та ведення щоденника для студентів напряму підготовки 6.090101 «Агрономія» денної форми навчання / Черницький Ю.О., Канівець В. І., Черствий С. М., Чмель О. П., Жук Л. Г. - Чернігів, Державний ЦНТІ, 2014. - 23 с.

3. Канівець В.І.. Пархоменко М.М. Загальна і четвертинна геологія та геоморфологія: навчальний посібник. – Чернігів: вид. Десна-поліграф, 2015. – 87 с.

4. Канівець В. І. Основи ландшафтознавства і охорона земель: навч. посіб. для студ. спец. 6.090101 «Агрономія» / В. І. Канівець, М. М. Пархоменко. – Х.: Майдан, 2016. – 120 с.

5. Рекомендації з ефективного застосування регуляторів росту та мікробних препаратів у технологіях вирощування льону-довгунця / Укладачі: М.М. Назаренко,

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

О.Ю. Локоть, Н.П. Жидок. – Чернігів: Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН, 2013. – 10 с.

6. Мікробні препарати в технології вирощування льону олійного (науково-практичні рекомендації) / М.М. Назаренко, О.Ю. Локоть, Н.П. Жидок - Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН, 2013. – 15 с.

7. Рекомендації з ефективного застосування мікродобрив та страхових гербіцидів у технологіях вирощування ранніх та середньоранніх гібридів кукурудзи в умовах лівобережного Полісся / О.Ю.Локоть – Чернігів: ІСМАВ НААН, 2015. – 19 с.

8. Теорія і практика ґрунтоохоронного моніторингу: монографія / за наук. редакц. М.М. Мірошниченка. – Х.: ФОП Бровін О.В., 2016. – 384 с. (Круподеря Ю.О. – особистий внесок - 0,7 друк.арк.).

10. Селінний М.М. Аналіз впливу асоціації з ЄС на агропромисловий сектор Чернігівського та Миколаївського регіонів. / Бойко В.М., Дибенко Д.М., Олексенко Р.М., Селінний М.М. Сич Г.І. / Сіверський інститут регіональних досліджень. Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2014. – 116 с.

11. Селінний М.М. Угода про асоціацію: поради для дрібних сільгоспвиробників / Бойко В., Остапчук І., Олексенко Р., Селінний М./ Сіверський інститут регіональних досліджень. Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2015. – 16 с.

Кількість студентів, залучених до наукової діяльності за тематикою НДР кафедри, щорічно зростає і становить понад 20 осіб. Крім того, студенти беруть участь у олімпіадах, науково-практичних конференціях та конкурсах наукових робіт студентів.

Висновок: за підсумками експертизи документів і матеріалів, поданих університетом, комісія констатує, що якісний склад викладачів дає можливість забезпечити підготовку бакалаврів напряму 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво» на належному рівні та відповідає Ліцензійним умовам надання освітніх послуг і Державним вимогам до акредитації, нормативним актам, що регулюють трудові відносини, та забезпечує належний рівень підготовки фахівців.

3. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Організація освітнього процесу у ЧНТУ базується на основі Закону України «Про освіту», Закону України «Про вищу освіту», Положення про організацію освітнього процесу та інших нормативних документах з питань освіти.

Підготовка бакалаврів з напряму 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво» здійснюється відповідно до освітньо-професійної програми, затверджених типових і робочих планів, навчального плану.

Вся документація розроблена фахівцями кафедр, узгоджена і затверджена у встановленому порядку і знаходиться на кафедрах в роздрукованому та електронному вигляді.

Забезпеченість всіх дисциплін робочого навчального плану підготовки бакалаврів навчальними програмами семінарських та практичних занять, контрольними за-

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

вданнями і завданнями на самостійну роботу, методичними вказівками, програмою переддипломної практики відповідає критеріям акредитації.

Практична підготовка здобувачів здійснюється відповідно до Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 8 квітня 1993 р. № 93 та Положення про проведення практики студентів Чернігівського національного технологічного університету та робочої програми переддипломної практики.

Навчальний план підготовки за напрямом 6.090101 «Агрономія» передбачає проходження студентами навчальної практики у 2-му та 4-му семестрах тривалістю по 2 тижні, виробничої практики у 8-му семестрі тривалістю 4 тижні. Практики забезпечені програмою проходження практики. Програма практики розроблена на основі наскрізної програми практики відповідно до затвердженої освітньо-професійної програми фахівця за напрямом підготовки 6.090101 «Агрономія». Виробнича практика проводиться на підприємствах та установах, які є юридичними особами різних форм власності і типів господарювання, що здійснюють сільськогосподарську діяльність. Як бази практики використовуються сільськогосподарські підприємства, які застосовують передові форми і методи роботи, впроваджують прогресивні технології. Студенти можуть самостійно підібрати для себе базу практики за узгодженням з випусковою кафедрою.

Висновок: експертна комісія констатує, що організаційне та навчально-методичне забезпечення підготовки бакалаврів напряму 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво» повністю відповідають Ліцензійним умовам надання освітніх послуг у сфері вищої освіти та Державним вимогам до акредитації і забезпечують належний професійний рівень підготовки бакалаврів.

4.МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ 6.090101 «АГРОНОМІЯ» ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 0901 «СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО І ЛІСНИЦТВО»

Університет у своєму розпорядженні має: 16 навчально-лабораторних корпусів, гуртожитки, їдальні. Загальна площа усіх приміщень складає 83204,6 кв. м., в тому числі площа навчально-лабораторних приміщень – 45975,1 кв. м. Університет має спортивні площі – 14256,4 кв.м., спортивно-оздоровчий комплекс на 135 місць, фізкультурно-оздоровчий комплекс («ФОК») обладнаний ігровим залом, басейном (360 кв.м) та двома саунами, спортивно-оздоровчу базу «Фортуна».

Університет має 813 персональних комп'ютерів, які розташовані у 54 класах та комп'ютеризованих лабораторіях. Усі комп'ютерні класи підключені до міжнародної інформаційної мережі Internet та Української науково-освітньої телекомунікаційної мережі «Уран», яка широко використовується у навчальному процесі та науковій роботі викладачами, співробітниками та студентами.

Приміщення випускової кафедри аграрних технологій знаходяться в навчальному корпусі № 11. Загальна площа аудиторій, лабораторій та приміщень кафедри аграрних технологій складає 612,5 кв.м. Для проведення лекцій з навчальних дисциплін за кафе-

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

дрою закріплені дві лекційні аудиторії №129 – предметна аудиторія ґрунтознавства, ландшафтознавства і агрохімії (82,77 кв м), №135 – предметна аудиторія рослинництва (75,4 кв.м). Для проведення лабораторних і практичних занять використовуються спеціалізовані лабораторії та кабінети: №123 - хімічна лабораторія, №124 - мікробіологічна лабораторія, №130 – ботанічна лабораторія, №136 - кабінет механізації сільського та лісового господарства. Лабораторії оснащені обладнанням та приладами необхідними для забезпечення виконання навчального плану з відповідних дисциплін.

Забезпеченість навчальних дисциплін лабораторіями та обладнанням згідно з робочим навчальним планом складає 100%. Приміщення для занять студентів та науково-педагогічного персоналу повністю відповідають акредитаційним вимогам до підготовки бакалаврів за напрямом 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво».

93,9 % потреби у гуртожитках покривають студентські гуртожитки, які знаходяться поряд з навчальними корпусами у парковій зоні.

В університеті працює дві їдальні та дев'ять буфетів. Також в університеті діють медпункти, оснащені необхідними медичними препаратами. Постійно проводиться перевірка санітарно-гігієнічного стану гуртожитків, навчальних корпусів та спорткомплексів.

До послуг викладачів, співробітників і студентів – університетські спортивні оздоровчі бази «Юність» та «Фортуна».

Висновок: комісія вважає, що стан матеріально-технічної бази ЧНТУ і кафедри аграрних технологій для підготовки бакалаврів напряму 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво» відповідає Ліцензійним умовам надання освітніх послуг у сфері вищої освіти, Державним вимогам до акредитації та забезпечує можливість ефективного проведення навчального процесу та організації науково-дослідної роботи.

5. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Наукова бібліотека ЧНТУ має площу 2565,0 кв.м. (в т.ч. площа книгосховища 992 кв.м.). В усіх корпусах навчально-наукових інститутів університету організовано комп'ютеризоване обслуговування читачів навчальними та науковими документами з використанням автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем.

В приміщеннях відділів обслуговування читачів встановлена Wi-Fi зона. В читальних залах бібліотеки комп'ютери підключені до локальної мережі університету та Інтернету. Загальна кількість посадкових місць становить 626. В читальних залах на одне місце в середньому припадає 8 студентів денної форми навчання.

Фонд наукової бібліотеки нараховує 555300 примірників книг, брошур, періодичних видань, електронний каталог бібліотеки – 392 тис. записів.

Наукова бібліотека є членом консорціуму e-VERUM, партнером Асоціації «Інформатіо-консорціум», учасником проектів: ELibUkr «Електронна Бібліотека України: створення Центрів Знань в Університетах України», українського наукового цитування «Наукова періодика України». У травні 2017 року університетом підписано договір з

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

CrossRef щодо надання цифрових ідентифікаторів DOI статтям у наукових журналах ЧНТУ. Сьогодні DOI вже отримали 2 журнали «Технічні науки та технології» і «Науковий вісник Полісся» та подані у серпні 2017 р. до БД Scopus.

У 2016 р. науковий журнал «Науковий вісник Полісся» проіндексовано у БД ESCI (Emerging Sources Citation Index) Web of Science (Thomson Reuters).

З 2015 р. науковою бібліотекою наукові журнали ЧНТУ індексуються у БД: Index Copernicus; БД Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського; платформі «Наукова періодика України»; Ulrich's Periodicals Directory; каталозі наукових ресурсів Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD); EBSCO; BASE: Bielefeld Academic Search Engine; у відкритій журнальній системи (OJS — Open Journal Systems); ResearchBib (міжнародна мультидисциплинарная база даних наукових журналів); WorldCat; РІНЦ; Вікіпедія; пошуковій системі Google Академія.

Організовано безкоштовний доступ користувачам бібліотеки до електронних баз даних: East View Information Services; My.expertus.ua Охорона праці; SAGE Journals та SAGE Research Methdso; Walter de Gruyter; Polpred.com Обзор СМИ; 36 електронних архівів (репозитаріїв) ВНЗ України.

Студенти освітнього ступеня «бакалавр» напряму підготовки 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво» в цілому забезпечені підручниками та навчальними посібниками.

Висновок: експертна комісія констатує, що рівень інформаційного забезпечення підготовки бакалаврів напряму 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво» відповідає Ліцензійним умовам надання освітніх послуг у сфері вищої освіти та Державним вимогам до акредитації.

6. ФОРМУВАННЯ КОНТИНГЕНТУ СТУДЕНТІВ ТА РІВЕНЬ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ

6.1 Формування контингенту студентів

Підготовка фахівців напряму підготовки 6.090101 «Агрономія» здійснюється за державним замовленням, а також за кошти фізичних та юридичних осіб. Обсяг прийому студентів напряму підготовки 6.090101 «Агрономія» не перевищує ліцензований, що становить 25 осіб денної форми навчання.

В університеті в цілому склалася чітка система профорієнтаційної роботи та формування контингенту студентів, завдяки чому забезпечуються конкурси і залучення до навчання здібної до творчої діяльності молоді.

Показники контингенту студентів за даними ЄДЕБО станом на 11.12.2017 р. наведені в таблиці 2.

Профорієнтаційною роботою в університеті займаються випускові кафедри, декани факультетів, приймальна комісія. Координує цю роботу проректор з науково-педагогічної роботи. Питання про стан профорієнтаційної роботи щорічно заслуховується на засіданнях вченої ради університету.

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

Основними формами профорієнтаційної роботи із майбутніми абітурієнтами є: зустрічі з учнівською молоддю; агітація в технікумах та коледжах; рекламні кампанії в засобах масової інформації щодо вступу до університету; проведення днів відкритих дверей; інформування широких верств громадськості про діяльність університету через мережу Інтернет; проведення виставок творчості студентів, викладачів та співробітників університету; участь у заходах, які проводять обласні та районні центри зайнятості (ярмарки вакансій та професій) тощо.

Таблиця 2

Контингент студентів
освітнього ступеня «бакалавр»
напряму підготовки 6.090101 «Агрономія»
галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво»
денної/заочної форми навчання на 2017/2018 навчальний рік
Чернігівського національного технологічного університету
станом на 11.12.2017 р.

Код та найменування спеціальності	Курси (денна/заочна)			
	1*	2*	3	4
Всього студентів напряму підготовки 6.090101 «Агрономія»	25/0	16/0	20/0	17/0

*На першому та другому курсі навчаються здобувачі вищої освіти на першому (бакалаврському) рівні за спеціальністю 201 «Агрономія» галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство», освітньо-професійна програма «Агрономія» (відповідно до Постанови КМУ від 29 квітня 2015 року № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» згідно з ліцензією Чернігівського національного технологічного університету від 22.06.2017 року.

Крім того, кафедрою аграрних технологій розроблений інформаційний пакет, що містить інформацію про вищий навчальний заклад, інститут, факультет, випускову кафедру. В ньому висвітлено: місце розташування, умови прийому студентів, планування навчального процесу, освітньо-професійна програма бакалавра за напрямом підготовки 6.090101 «Агрономія», наведені характеристики кафедр, що обслуговують спеціальність, їх якісний склад, перелік дисциплін, що викладаються на кафедрі, анотації до дисциплін.

Основними критеріями якісного формування контингенту студентів є: якість навчання, зацікавленість у майбутній професії, використання теоретичних знань для вирішення практичних задач.

Висновок: експертна комісія, провівши перевірку наданої документації, встановила, що під час організації і проведення прийому студентів витримуються законодавчі вимоги, ліцензований обсяг прийому не перевищується, ведення ділової документації відповідає вимогам.

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

6.1. Якість підготовки фахівців

Для аналізу якості знань студентів, які навчаються за напрямом підготовки 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво» розроблені пакети контрольних завдань з усіх дисциплін відповідними кафедрами університету. Аналіз контрольних заходів, які проводилися університетом під час самоаналізу, свідчить про наступне: з циклу дисциплін загальної підготовки АУ склала 100%, ПЯ - 55,9 % студентів; з циклу дисциплін професійної та практичної підготовки АУ становить 100%, ПЯ - 60,8 %.

З метою визначення рівня залишкових знань студентів експертною комісією були проведені комплексні контрольні роботи (таблиця 3), за результатами яких по циклу загальної підготовки АУ склала 100 % (розбіжності немає), ПЯ – 55,9 % (розбіжності немає); по циклу професійної та практичної підготовки АУ склала 100%, ПЯ – 58,8 % (розбіжність – 2,0%).

Згідно з навчальним планом підготовки бакалаврів напряму підготовки 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво» на кафедрі аграрних технологій передбачено виконання курсової роботи з дисципліни «Ґрунтознавство» в 5 семестрі, «Землеробство» у 6 семестрі та «Рослинництво» у 7 семестрі.

У процесі експертної перевірки було розглянуто 20% курсових робіт. Оцінки, виставлені викладачами кафедри є обґрунтованими і відповідають змісту курсових робіт.

Аналіз звітів про проходження практики показав, що їхній зміст відповідає вимогам, встановленим до вищих навчальних закладів.

За результатами експертизи встановлено: нормативні документи і методичні рекомендації щодо складання комплексного кваліфікаційного екзамену з фаху наявні в електронному та паперовому варіанті.

6.3. Опис внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності

Внутрішньоуніверситетська програма забезпечення якості освіти в ЧНТУ, крім моніторингу багатьох кількісних показників, спрямована на підтримку системи цінностей, традицій, норм (як загальноуніверситетського рівня, так і субрівнів академічних підрозділів – інститутів, факультетів, кафедр), які і визначають ефективність функціонування Університету.

Опис внутрішньої системи забезпечення якості в ЧНТУ та його структурних підрозділів містить: аналіз результативності науково-дослідної роботи в навчальному закладі та використання її здобутків у освітньому процесі; представлення локальної системи управління якістю та стандартів вищого навчального закладу; схему функціонування внутрішньої системи забезпечення якості та розподіл відповідальності між структурними підрозділами та посадовими особами; залучення студентів до забезпечення якості; результативність системи забезпечення якості, її моніторинг та вдосконалення.

Висновок: експертна комісія вважає, що якість підготовки бакалаврів напряму 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво» відповідає Ліцензійним умовам надання освітніх послуг та Державним вимогам до акредитації.

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

Таблиця 3

Зведена відомість результатів виконання комплексних контрольних робіт
під час експертизи у порівнянні з самоаналізом студентами освітнього ступеня бакалавр, які навчаються
за напрямом підготовки 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво»
Чернігівського національного технологічного університету

Назви дисциплін, за якими проводився контроль	Група	Під час самоаналізу							Під час акредитаційної експертизи							Розбіжність	
		виконували ККР	одержали оцінки, з них				абсолютна успішність, %	якість (якісна успішність), %	Виконували ККР	одержали оцінки, з них				абсолютна успішність, %	якість (якісна успішність), %	абсолютна успішність, %	якість (якісна успішність), %
			5	4	3	2				5	4	3	2				
Цикл дисциплін загальної підготовки																	
Ботаніка	А-141	17	-	9	8		100	52,9	17	-	9	8		100	52,9	-	-
Хімія	А-141	17	1	9	7		100	58,8	17	1	9	7		100	58,8	-	-
Всього за циклом		***34***	***1***	***18***	***15***		***100***	***55,9***	***34***	***1***	***18***	***15***		***100***	***55,9***	**-**	**-**
Цикл дисциплін професійної та практичної підготовки																	
Агрохімія	А-141	17		10	7		100	58,8	17	1	9	7		100	58,8	-	-
Грунтознавство	А-141	17	3	9	5		100	70,6	17	3	8	6		100	64,7	-	-5,9
Рослинництво	А-141	17	2	7	8		100	52,9	17	1	8	8		100	52,9	-	-
Всього за циклом		***51***	***5***	***26***	***20***		***100***	***60,8***	***51***	***5***	***25***	***21***		***100***	***58,8***	**-**	***-2,0***

Член експертної комісії С.І. Кудря

З результатами виконання ККР ознайомлений, ректор ЧНТУ С.М. Шкарлет

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

7. ПЕРЕЛІК ЗАУВАЖЕНЬ (ПРИПИСІВ) КОНТРОЛЮЮЧИХ ОРГАНІВ ТА ЗАХОДІВ З ЇХ УСУНЕННЯ

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України від 11.04.13 № 1068л про проведення акредитаційної експертизи підготовки бакалаврів із напряму підготовки 6.090101 «Агрономія» у Чернігівському державному інституту економіки і управління працювала в період з 17 по 19 квітня 2013 р. включно експертна комісія.

За результатами проведеної експертизи в загальних позитивних висновках експертної комісії були відмічені такі рекомендації:

1. Придбати більше україномовних підручників з плодівництва і овочівництва, або підготувати їх електронні варіанти.

2. Активізувати видання підручників, навчальних посібників, методичних вказівок для деяких дисциплін вибіркової складової навчального плану, які ширше відображають зональність і необхідність адаптованих технологій до регіону діяльності інституту, яких не знаходимо в типових підручниках. Вони надають додаткові також знання агрономам, які необхідні для їх життєдіяльності в певних ландшафтних умовах.

Висновок: експертною комісією проаналізовано ступінь усунення вище зазначених недоліків і встановлено, що усі попередні зауваження експертів враховано і завдання, передбачені заходами, виконано.

8. ЗАУВАЖЕННЯ, ЩО БУЛИ ЗРОБЛЕНІ ПІД ЧАС ПОПЕРЕДНЬОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПОДАНИХ ДО МОН АКРЕДИТАЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ

За результатами попередньої експертизи поданих матеріалів акредитаційної справи рекомендовано експертній комісії МОН з'ясувати безпосередньо на місці та звернути увагу на наступне:

1. У таблиці відповідності якісних характеристик підготовки фахівців до державних вимог (Наказ МОНмолодьспорт №689 від 13.06.2012) відображені не всі нормативні показники.

Комісією безпосередньо на місці була проведена перевірка якісних характеристик підготовки фахівців за напрямом підготовки 6.090101 «Агрономія» у Чернігівському національному технологічному університеті відповідно до державних вимог (Наказ МОНмолодьспорт №689 від 13.06.2012) і встановлена їх відповідність державним вимогам до акредитації напряму підготовки та спеціальності (таблиця 4).

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

9. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

На підставі аналізу поданих на акредитацію матеріалів Чернігівського національного технологічного університету та перевірки результатів освітньої діяльності Університету на місці, акредитаційна комісія дійшла висновку:

1. Підготовка фахівців напряму 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво» у Чернігівському національному технологічному університеті та умови її здійснення відповідають Ліцензійним умовам провадження освітньої діяльності закладів освіти» (постанова КМУ від 30.12.2015 № 1187) та Державним вимогам до акредитації напряму підготовки, спеціальності та вищого навчального закладу (наказ МОН від 13.06.2012 № 689) та обґрунтовують акредитацію заявленого напряму підготовки за освітнім ступенем «бакалавр».

2. Рекомендувати Акредитаційній комісії України акредитувати напрям підготовки 6.090101 «Агрономія» галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво» у Чернігівському національному технологічному університеті з ліцензованим обсягом 25 осіб денної форми навчання.

Разом з тим, експерти вважають за необхідне рекомендувати Чернігівському національному технологічному університету:

- укріпити кадровий потенціал НПП кафедри аграрних технологій через підготовку в докторантурі та аспірантурі;
- ввести в практику стажування НПП кафедри агарних технологій в провідних вищих навчальних закладах України, Європи або в передових аграрних формуваннях різних форм власності;
- активізувати підготовку та видання навчальних посібників та підручників НПП випускової кафедри;
- оновити навчальні програми з фахових дисциплін, що закріплені за кафедрою аграрних технологій.

Голова експертної комісії:
завідувач кафедри кормовиробництва, меліорації і
метеорології Національного університету
біоресурсів і природокористування України,
доктор сільськогосподарських наук, професор Г.І. Демидась

Член експертної комісії:
доцент кафедри землеробства імені О.М. Можейка
Харківського національного аграрного університету
ім. В.В. Докучаєва,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент С.І. Кудря

З експертними висновками ознайомлений:
Ректор Чернігівського національного
технологічного університету,
доктор економічних наук, професор С.М. Шкарлет

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

Таблиця 4

Зведені відомості про дотримання
Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності
в Чернігівському національному технологічному університеті
з підготовки бакалаврів за напрямом підготовки 6.090101 «Агрономія»
галузі знань 0901 «Сільське господарство і лісництво»

Найменування показника (нормативу)	Значення показника (нормативу)	Фактичне значення показника	Відхилення фактичного значення показника від нормативного
1	2	3	4
Відповідно до постанови КМУ від 30 грудня 2015 р. № 1187			
ТЕХНОЛОГІЧНІ ВИМОГИ щодо матеріально-технічного забезпечення освітньої діяльності			
1. Забезпеченість приміщеннями для проведення навчальних занять та контрольних заходів (кв. метрів на одну особу для фактичного контингенту студентів та заявленого обсягу з урахуванням навчання за змінами)	2,4	6,2	+3,8
2. Забезпеченість мультимедійним обладнанням для одночасного використання в навчальних аудиторіях (мінімальний відсоток кількості аудиторій)	30	40	+10
3. Наявність соціально-побутової інфраструктури:			
1) бібліотеки, у тому числі читального залу	+	+	–
2) пунктів харчування	+	+	–
3) актового чи концертного залу	+	+	–
4) спортивного залу	+	+	–
5) стадіону та/або спортивних майданчиків	+	+	–
6) медичного пункту	+	+	–
4. Забезпеченість здобувачів вищої освіти гуртожитком (мінімальний відсоток потреби)	70	93,9	+23,9
5. Забезпеченість комп'ютерними робочими місцями, лабораторіями, полігонами, обладнанням, устаткуванням, необхідними для виконання навчальних планів	+	+	–
Щодо навчально-методичного забезпечення освітньої діяльності			
1. Наявність опису освітньої програми	+	+	–
2. Наявність навчального плану та пояснювальної записки до нього	+	+	–
3. Наявність робочої програми з кожної навчальної дисципліни навчального плану	+	+	–

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

4. Наявність комплексу навчально-методичного забезпечення з кожної навчальної дисципліни навчального плану	+	+	–
5. Наявність програми практичної підготовки, робочих програм практик	+	+	–
6. Забезпеченість студентів навчальними матеріалами з кожної навчальної дисципліни навчального плану	+	+	–
7. Наявність методичних матеріалів для проведення атестації здобувачів	+	+	–
Щодо інформаційного забезпечення освітньої діяльності			
1. Забезпеченість бібліотеки вітчизняними та закордонними фаховими періодичними виданнями відповідного або спорідненого профілю, в тому числі в електронному вигляді	не менш як чотири найменування	6	+2
2. Наявність доступу до баз даних періодичних наукових видань англійською мовою відповідного або спорідненого профілю (допускається спільне користування базами кількома закладами освіти)	+	+	–
3. Наявність офіційного веб-сайту закладу освіти, на якому розміщена основна інформація про його діяльність (структура, ліцензії та сертифікати про акредитацію, освітня/освітньо-наукова/ видавнича/атестаційна (наукових кадрів) діяльність, навчальні та наукові структурні підрозділи та їх склад, перелік навчальних дисциплін, правила прийому, контактна інформація)	+	+	–
4. Наявність електронного ресурсу закладу освіти, який містить навчально-методичні матеріали з навчальних дисциплін навчального плану, в тому числі в системі дистанційного навчання (мінімальний відсоток навчальних дисциплін)	50	80	+30
КАДРОВІ ВИМОГИ щодо забезпечення провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти			
1. Проведення лекцій з навчальних дисциплін науково-педагогічними (науковими) працівниками відповідної спеціальності за основним місцем роботи (мінімальний відсоток від визначеної навчальним планом кількості годин):			
1)які мають науковий ступінь та/або вчене звання (до 6 вересня 2019 р. для початкового рівня з урахуванням педагогічних працівників, які мають вищу категорію)	50	84,6	+34,6
2)які мають науковий ступінь доктора наук або вчене звання професора	10	16,9	+6,9

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

2. Проведення лекцій з навчальних дисциплін, що забезпечують формування професійних компетентнос-тей науково-педагогічними (науковими) працівниками, які є визнаними професіоналами з досвідом роботи за фахом (мінімальний відсоток від визначеної навчальним планом кількості годин):			
практичної роботи за фахом	10	100	+90
3. Проведення лекцій, практичних, семінарських та лабораторних занять, здійснення наукового керівництва курсовими, дипломними роботами (проектами), дисертаційними дослідженнями науково-педагогічними (науковими) працівниками, рівень наукової та професійної активності кожного з яких засвідчується виконанням за останні п'ять років не менше трьох умов, зазначених у пункті 5 приміток	підпункти 1-16 пункту 5 приміток	100	
4. Наявність випускової кафедри зі спеціальної (фахової) підготовки (іншого випускового підрозділу), яку очолює фахівець відповідної або спорідненої науково-педагогічної спеціальності:			
з науковим ступенем або вченим званням	+	+	
5. Наявність трудових договорів (контрактів) з усіма науково-педагогічними працівниками та/або наказів про прийняття їх на роботу	+	+	
Відомості про дотримання Державних вимог до акредитації у Чернігівському національному технологічному університеті з підготовки бакалаврів (Відповідно до наказу МОН № 689) **Якісні характеристики підготовки фахівців**			
1. Умови забезпечення державної гарантії якості вищої освіти			
1.1. Виконання навчального плану за показниками: перелік навчальних дисциплін, години, форми контролю, %	100	100	–
1.2 Підвищення кваліфікації викладачів постійного складу за останні 5 років, %	100	100	–
1.3. Чисельність науково-педагогічних (педагогічних) працівників, що обслуговують спеціальність і працюють у навчальному закладі за основним місцем роботи, які займаються вдосконаленням навчально-методичного забезпечення, науковими дослідженнями, підготовкою підручників та навчальних посібників, %	100	100	–
2. Результати освітньої діяльності (рівень підготовки фахівців), не менше %			

Голова експертної комісії Г.І. Демидась

2.1. Рівень знань студентів з гуманітарної та соціально-економічної підготовки (загальної підготовки):			
2.1.1. Успішно виконані контрольні завдання, %	90	100	+10
2.1.2. Якісно виконані контрольні завдання (оцінки «5» і «4»), %	50	55,9	+5,9
2.2. Рівень знань студентів з природничо-наукової (фундаментальної) підготовки:		Цикл не передбачений навчальним планом	Цикл не передбачений навчальним планом
2.2.1. Успішно виконані контрольні завдання, %	90		
2.2.2. Якісно виконані контрольні завдання (оцінки «5» і «4»), %	50		
2.3. Рівень знань студентів зі спеціальної (професійної) підготовки:			
2.3.1. Успішно виконані контрольні завдання, %	90	100	+10
2.3.2. Якісно виконані контрольні завдання (оцінки «5» і «4»), %	50	60,8	+10,8
3.Організація наукової роботи			
3.1. Наявність у структурі навчального закладу наукових підрозділів	+	+	–
3.2. Участь студентів у науковій роботі (наукова робота на кафедрах та в лабораторіях, участь в наукових конференціях, конкурсах, виставках, профільних олімпіадах тощо)	-	+	+

Голова експертної комісії:
завідувач кафедри кормовиробництва, меліорації і метеорології Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктор сільськогосподарських наук, професор Г.І. Демидась

Член експертної комісії:
доцент кафедри землеробства імені О.М. Можейка Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент С.І. Кудря

З експертними висновками ознайомлений:
Ректор Чернігівського національного технологічного університету,
доктор економічних наук, професор С.М. Шкарлет

Голова експертної комісії Г.І. Демидась